

Krepitev moči – kritična presoja koncepta

POVZETEK: Koncept krepitve moči se je v zadnjih desetletjih uveljavil v sociologiji in drugih družboslovnih vedah. Osnovni namen članka je predstavitev koncepta krepitve moči in nekaterih njegovih značilnosti, ki so pomembne za razumevanje vsakega koncepta, ter problematizacija koncepta. Opisano je izvor, razvoj in področja uporabe samega koncepta krepitve moči. Izpostavljeno je terminološko vprašanje, ki se pojavi ob poskusih prevajanja izraza »empowerment« v slovenski jezik. Orisani sta dve smeri procesa krepitve moči, kdo je objekt krepitve in kdo je krepitelj. V drugem delu članka je predstavljena vloga krepitve moči v kvadrantu družbene kakovosti ter razvoj koncepta v okviru nastajajoče teorije družbene kakovosti. Inicijativa družbene kakovosti je z vidika koncepta krepitve moči pomembna zato, ker prinaša enega prvih poskusov konceptualizacije in operacionalizacije koncepta na makro ravni.

KLJUČNE BESEDE: krepitev moči, družbena kakovost, kazalci krepitve moči

1. Uvod

Krepitev moči je tema, ki je postala v zadnjih desetletjih vse bolj popularna na najrazličnejših področjih. Kljub temu, da je izraz široko uporabljan in da je postal del jezika, v literaturi ne najdemo široke opredelitve krepitve moči, ki bi zajemala neko splošno predstavo o krepitvi moči za vsa akademska področja. Skoraj edino soglasje glede koncepta krepitve moči je v tem, da naj bi označeval procese, v okviru katerih naj bi objekt krepitve pridobival moč, kar je pravzaprav tautologija. Ko se spustimo v podrobnejši pogled tega, kar se v literaturi in v praksi pojavlja pod nazivi večanje moči, opolnomočenje, krepitev moči, in podobno, hitro ugotovimo, da gre med cilji krepitve za zelo različne stvari. Eno bistvenih vprašanj pri ukvarjanju s konceptom je torej, kaj je cilj krepitve oziroma, za kaj naj okrepljeni subjekt uporabi pridobljeno moč.

Osnovni namen tega prispevka je predstavitev koncepta krepitve moči in nekaterih njegovih značilnosti, ki so pomembne za razumevanje vsakega koncepta ter problematizacija koncepta. Najprej bo zato orisan izvor, razvoj in področja uporabe samega koncepta krepitve moči. Izpostavljeno bo tudi terminološko vprašanje, ki se pojavi ob poskusih prevajanja izraza »empowerment« v slovenski jezik. Orisani bosta dve smeri procesa krepitve moči, pri čemer bo izpuščen način izvedbe krepitve moči, saj je to tema, ki zahteva posebno pozornost. Ker gre za proces, ki se dogaja v družbi, je pomembno pogledati tudi, kdo je objekt krepitve in kdo je krepitelj. Na koncu prvega dela članka se posvetim še nekaterim oviram, ki zavirajo procese krepitve moči.

V drugem delu bo predstavljena vloga krepite moči v kvadrantu družbene kakovosti ter razvoj koncepta v okviru nastajajoče teorije družbene kakovosti. Inicijativa družbene kakovosti je z vidika koncepta krepite moči pomembna zato, ker prinaša enega prvih poskusov konceptualizacije in operacionalizacije koncepta na makro ravni.

2. Zgodovinski izvor koncepta in terminološko vprašanje

Tako kot ne obstaja neka splošna skupna opredelitev krepite moči, ki bi zajemala vsa področja, na katerih se ta koncept uporablja, si avtorji tudi niso enotni v tem, od kod in od kdaj izhaja sam izraz krepitev moči oziroma angleško »empowerment«. Enega od najstarejših potencialnih izvorov izraza je našel Herrmann (2003, 2004), ki navaja, da izhaja jedro izraza »empowerment« iz besede »*pouair*«, ki se je v 13. stoletju uporabljala za »moč«. Nanašala se je na lastnino in posest, pomenila pa (v slovenskem prevodu) »*biti sposoben, biti zmožen*«. Izraz naj bi se po Herrmannu (2003, 2004) uporabljal v povezavi s socialnim delom in vsako vrsto družbenega angažiranja.

V spletnih slovarjih¹ je navedeno, da naj bi izraz »*to empower*« izviral iz 17. stoletja, ko naj bi v pravnem jeziku pomenil »*pooblastiti, odobriti, podeliti moč*« (*to invest with power especially legal power and authority*). Kmalu po začetku uporabe izraza naj bi se pomen razširil na »*opremiti z možnostjo, sposobnostjo oziroma spretnostjo*« oziroma »*omogočiti*« (*to enable*).

Walters in sodelavci (2001: 4) navajajo, da izhaja izraz »empowerment« iz 18. stoletja, kjer so ga uporabljali na medicinskem področju. Kasneje pa naj bi se bolj uveljavil v povezavi s političnimi znanostmi in sicer v kontekstu pridobitve ali izgube moči. Tudi danes se ta izraz in njegove različice pogosto uporablja v političnem jeziku, ne glede na to, s katere strani političnega spektra prihajajo ljudje, ki ga uporabljajo v svojih nagovorih. S tem se strinja tudi Friedmann (1992), ki navaja, da za krepitev moči vedno stoji določena ideologija in da se moramo zaradi tega pri obravnavi krepitev vedno dotakniti tudi moralnih vidikov krepitev.

Večina avtorjev se strinja, da izvira moderna raba izraza krepitev moči iz gibanj za državljanske pravice, torej je povezan s političnim delovanjem. Friedmann (1992: 7) razume krepitev moči kot politiko, ki se je razvila kot alternativa neoliberalizmu konec sedemdesetih in v osemdesetih letih 20. stoletja. Od tod tudi njegovo poimenovanje krepitev moči kot politike, ki predstavlja alternativno obliko razvoja. Adams vidi v procesu krepitev možnost presejanja družbenih, političnih omejitev in osvoboditev tako delavcev, kakor tudi uporabnikov storitev. Zanj je tudi, denimo, krepilno socialno delo inherentno politična znanost, saj napredek v smeri okrepitve neizogibno pomeni zavzetje določene politične drže (Adams 2003: 188).

Jezikoslovci pri American Heritage Dictionary Language (2000) razlagajo današnjo razširjenost uporabe izraza krepitev moči kot posledico potrebe po izrazu oziroma terminu, ki bi označeval možnost posameznikov oziroma uporabnikov storitev, da naj bi imeli v prihodnosti potencialno moč za večji nadzor nad svojim življenjem, nad svojo usodo. Gledano iz tega zornega kota ni nenavadno, da se je izraz najbolj zasidral ravno na področjih, kot so izobraževanje, socialno delo, medicina, organizacijske vede in

podobno. Pojavlja pa predvsem v okviru treh teoretskih pristopov (Fairweather et al. 2002: 126):

- Kritični družbeni pristopi in emancipatorni pristopi, za katere so značilna prizadevanja za izboljšanje življenjskih pogojev marginaliziranih, izključenih skupin;
- Organizacijske teorije, ki se s krepitvijo moči ukvarjajo s stališča delegiranja izvajalske moči na eni strani in subjektive zmožnosti za delovanje na drugi;
- Socialno-psihološke teorije, ki so osredotočene na razvoj posameznika.

Pri prevodu izraza »empowerment« v slovenščino naletimo na terminološko vprašanje. V slovenskem prostoru se je na področju socialnega dela uveljavil izraz »*opolnomočenje*«. Opolnomočiti v slovenskem jeziku (SSKJ 1994) pomeni »pooblastiti«. O opolnomočenju lahko torej govorimo, ko en subjekt drugega za nekaj pooblasti. Opolnomočenec je »pooblaščenec«. Na področju socialnega dela denimo strokovni delavci in delavke opolnomočajo uporabnike in uporabnice, da *uveljavljajo* svoje že obstoječe pravice. Iz slednjega lahko izhaja, da opolnomočiti v takem kontekstu implicitno pomeni, da potrebujejo ljudje v deprivilegiranem položaju za uresničevanje svojih pravic pooblastitev s strani strokovnih delavcev. Zato je dejansko morda bolj smiselno uporabljati izraz okrepiti, krepiti (ki ga na primer že uporabljata Dragoš in Leskošek 2003). Okrepiti pomeni »narediti kaj (bolj) krepko ali močno«, v nedovršni obliki, »okrepeljovati«, pa pomeni utrjevati, krepiti, večati, pomnožiti (SSKJ 1994). Nedovršna oblika je primerna za uporabo takrat, ko želimo naglasiti procesni pomen koncepta.

Ker pa se koncept pojavlja na tako različnih področjih in ga avtorji tudi razumejo različno, bi bilo možno v slovenskem jeziku uporabljati nekaj različic, ki bi označevale, kaj koncept pomeni na različnih področjih. V sociologiji ali pri analizi politik bi denimo težko govorili o opolnomočenju, kadar govorimo o krepitvi moči skupin ali kadar govorimo o demokratizaciji in podobno.

Dejavnosti in usmeritve, ki se pojavljajo pod izrazom »empowerment«, se pogosto povezujejo tudi z izrazoma kompetence in avtonomija. Svetlik et al. (2002: 493-494) opredeljujejo kompetence kot »*izkazano zmožnost posameznika, da obvlada načine dela in uporablja spretnosti, kvalifikacije ali znanje v običajnih in spremenljivih poklicnih razmerah*«. Tako razumevanje koncepta kompetence je torej bolj orientirano na izkazano zmožnost delovanja posameznika, kakor na vprašanje struktur moči, kar je bistvo koncepta »empowerment«. Avtonomija pa med drugim pomeni tudi »neodvisnost, samostojnost« (SSKJ 1994). Avtonomnost se pridobiva skozi procese avtonomizacije, izraz pomeni »uvajanje, uvedba avtonomije« (SSKJ 1994). Tudi ta izraz pokriva teme, ki sodijo v koncept »empowermenta«, bolj kot moč pa je poudarjena navezava na neodvisnost pri delovanju. Izraz »empowerment« pa že v korenu izraza vsebuje besedo moč (*power*), zato sta izraza krepitev moči, okrepitev verjetno bolj ustrezna za uporabo, sploh če izhajamo iz moderne rabe izraza, ki je povezana z delovanjem družbenih skupin iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja.

3. Okrepitev in koncept moči

Že iz same vsebine angleškega izraza »empowerment« je torej jasno, da je izraz povezan s konceptom moči (*power*), ne glede na to, v katerem kontekstu ga uporabljamo. Sam koncept moči pa lahko opazujemo z različnih zornih kotov. Friedmann (1992) denimo opredeljuje tri vrste moči in iz tega izpelje idejo o treh vrstah krepitev moči:

- **Družbena moč** je posedovanje informacij, znanja in veščin ter možnost participacije v družbenih in finančnih organizacijah.
- **Politična moč** se nanaša na dostop do procesov odločanja, še posebej na področju posameznikovega življenja. Friedmann (1992: 33) navaja, da politična moč ne pomeni volilne pravice, marveč moč izražanja in kolektivne akcije.
- **Psihološka moč** je individualen občutek vpliva, ki ga lahko dosežemo tudi s krepitvijo moči na ostalih dveh področjih.

Drug način za opazovanje koncepta moči je gotovo razlikovanje med razumevanjem moči kot pasivnega in aktivnega dejavnika obstoječih družbenih odnosov. Večanje moči, ki se pojavlja pod izrazi kot so razvoj sposobnosti in zmožnosti in podobno, je bolj psihološka krepitev. Je krepitev na individualni ravni, ki vključuje tudi večanje potencialnih življenjskih izbir in večanje vpliva nad potekom lastnega življenja. V tem kontekstu govorimo o razvoju posameznika v okviru obstoječih sistemov in odnosov moči. V sociologiji bi denimo v takem primeru lahko govorili o vertikalni družbeni mobilnosti. V takem okviru je moč razumljena kot nekakšen pasiven dejavnik (Herrmann 2004). Nekdo moč ima, drugi pa ne. Izključen je konstruktivistični element – kako in zakaj so se izoblikovale obstoječe strukture moči in komu koristijo obstoječi odnosi moči, na kar opozarja Foucault (1990, 1991). O tem govori tudi Adams (2003), ko opozarja, da je lahko krepitev moči vladno orodje, s katerim dosežejo, da potrošniki storitev države blaginje ostanejo v vrstah za podporo, za storitve zasebnih ponudnikov zdravstvenih storitev in podobno. Pri tem gre za obliko discipliniranja.

Družbene odnose moči se pogosto pojmuje kot nespremenljive in pogosto naravne in večina posameznikov se skozi različne strategije (ena od najizrazitejših je na primer konformizem) čim bolj prilagodi obstoječim odnosom. Tako imenovane naravne danosti veljajo kot nevprašljive, v resnici pa so družbeno določene oziroma so posledica političnih odločitev. Vprašanje je, ali ni povzpenjanje po obstoječi družbeni lestvici lahko ne izraz moči ampak izraz nemoči – vdanosti v nespremenljivost obstoječih struktur? Sevenhuisen (2003) opozarja, da je potrebno pri raziskovanju odnosov in politik v družbah biti vedno pozoren tudi na to, kaj se v neki družbi pojavlja kot naravna danost oziroma kot nespremenljiva situacija. S tem pa se že pomaknemo k drugačnemu pogledu na koncept moči. Tudi pri tovrstnem gledanju se predpostavlja, da ima en posameznik več moči od drugega posameznika oziroma da ima ena družbena skupina več moči od druge družbene skupine. Bistvena razlika s prvim pogledom pa je v predpostavki, da so možne spremembe v obstoječih odnosih moči in ne le pomikanje po obstoječih lestvicah moči. Večanje moči v takem kontekstu zato pomeni spremembe v družbenih razmerjih moči, spremembe v razmerjih odvisnosti in podrejenosti.

Sem prav gotovo sodijo že omenjena družbena gibanja, ki jih povezujemo s pojavom moderne rabe izraza krepitev moči. Ta gibanja, ki so delovala v različnih organizacijskih oblikah, so se zavzemala predvsem za enakopravnost z drugimi družbenimi skupinami in kategorijami, ker so se njihovi pripadniki čutili podrejeni oziroma izključeni na različnih družbenih področjih. V tem smislu razumljena moč je povezana z vprašanjem *pravic* in pri tovrstnem večanju moči gre za poskus pridobitve pravic. Običajno gre za pravice na področjih, pri katerih ni doseženega političnega soglasja. Herrmann opozarja, da pri tovrstni prerazporeditvi moči ne gre nujno za igro ničelne vsote oziroma situacijo »kar ti dobiš, jaz izgubim« (2003, 2004). Če neka družbena skupina zahteva pravice, ki jih drugi že imajo, to ne pomeni, da jih bodo le-ti izgubili. Na primer če bo istospolnim partnerjem v Sloveniji omogočeno, da kot svojci v bolnišnici obiščejo partnerja oziroma partnerko, to ne pomeni, da bodo raznospolni partnerji to pravico izgubili. Nekateri avtorji to imenujejo »zahteva po vrnitvi javnega prostora«, pri čemer gre za redefiniranje normalnega, družbeno sprejemljivega. Inicativam, ki delujejo proti socialni izključenosti, je skupno prizadevanje za pravice, do katerih pridemo z enakimi možnostmi.

4. Kaj je krepitev moči?

Opredelitve krepitve moči so raznolike, kot so raznolika tudi področja, na katerih se je uveljavila uporaba koncepta. Zato najdemo v literaturi različne opredelitve in tipologije krepitev moči. Adams navaja definicijo krepitve, kot jo postavlja Thomas in Pierson (Adams 2003: 8; po Thomas, Pierson, 1995: 134-5): »*Krepitev se nanaša na participacijo uporabnikov pri storitvah in na gibanja samopomoči na splošno, v okviru katerih skupine izvajajo različne aktivnosti za izboljšanje svoje situacije, lahko v sodelovanju z obstoječimi zakonskimi uredbami ali pa neodvisno od njih.*« V tej kratki opredelitvi sta zajeti tako aktivna kot pasivna konotacija moči, kakor tudi potencialni načini za doseg okrepjenosti. Krepitev moči je proces za doseg cilja oziroma rezultata, ki je okrepjenost.

Krepitev moči je proces, ki se odvija v nekem družbenem prostoru, zato so vedno pomembne okoliščine, v katerih se odvija. Kot pri vsaki drugi analizi, se je tudi tu potrebno vprašati, kdo ga načrtuje in izvaja ter zakaj in na drugi strani komu je namenjen, komu bo proces koristil. Eno izmed najbolj razčlenjenih in najbolj splošnih klasifikacij, po katerih lahko primerjamo med sabo vrste krepitve moči, je izdelal Somerville. Njegova klasifikacija temelji na podlagi odnosov med posamezniki in organizacijami po štirih kriterijih (po Somerville 1998: 238-240):

- *Smer delovanja* – od zgoraj navzdol / od spodaj navzgor.
- *Sprememba v razmerjih odvisnosti* – naraščajoča odvisnost / naraščajoča neodvisnost / razmerja odvisnosti se ne spremenijo. Pod procesom krepitve si največkrat predstavljamo povečano neodvisnost, vendar ni vedno tako. Posledica nekaterih partnerstev ali povezav je večja odvisnost. Predpostavka o vzročni povezavi med krepitvijo in večanjem neodvisnosti izhaja iz tega, da krepitev povezujemo s pojmom »omogočiti«, medtem ko odvisnost povezujemo s pojmom »poslabšanje, škoda«.

kar pa domnevno slabi moč. V realnosti se ljudje vedno nahajamo v medsebojnih odvisnostih, v nekaterih primerih bolj in v drugih manj in tudi recipročnost ni vedno velika. Z vidika objektov procesa krepitev moči je ta kriterij pomemben za razlikovanje med delovanjem, ki bo posledično prineslo manjšo ali večjo odvisnost od subjekta z večjo močjo.

- *Način doseganja sprememb* – konzervativen / radikalen / reformističen način doseganja sprememb. Proces krepitev je konzervativen takrat, ko želimo z njim ohranjati ali celo razširiti določene institucionalizirane strukture. Obratno govorimo o radikalnem procesu krepitev v primerih, ko je cilj krepitev rušenje in zamenjava obstoječih struktur in vzpostavitev novih razmerij moči. Osnovna značilnost reformističnega procesa krepitev pa je preoblikovanje obstoječih institucionaliziranih pravil tako, da je moč med subjekti bolj enakopravno porazdeljena. Kriterij načina doseganja sprememb je pomemben predvsem pri vprašanju, kakšen odnos imamo do institucionaliziranih struktur in kakšen je cilj sprememb v odnosu do institucionaliziranih struktur.
- *Komu krepitev koristi* – posameznikom / kolektivom / elitam. Komu je proces krepitev namenjen, se najbolje vidi iz same vsebine okrepljujočih mehanizmov.

V nadaljevanju si podrobneje pogledjmo smer procesa krepitev in subjekte krepitev.

5. Smer in obseg procesa krepitev moči

Večina avtorjev govori o dveh smereh krepitev. Prvi se odvija »od spodaj navzgor«, drugi pa »od zgoraj navzdol«.

5.1 Krepitev od spodaj navzgor

Kot je bilo že omenjeno, izhaja sodobna uporaba koncepta krepitev moči iz delovanj različnih družbenih gibanj v drugi polovici 20. stoletja, ko so se ta gibanja borila za vzpostavitev in/ali upoštevanje človekovih pravic za različne skupine prebivalstva. Najpogosteje gre za gibanja uporabnikov psihiatričnih storitev, hendikepiranih, žensk, temnopoltih in drugih. Nekatera od družbenih gibanj so bile skupine samopomoči in samoorganizirane skupine. Adams (2003) navaja, da skupine samopomoči pravzaprav niso pojav 20. stoletja, marveč so se oblikovale že v 18. stoletju, še posebej pa so prišle do izraza v 19. stoletju, ko je srednji sloj skušal povzdigniti svoje vrednote. Za drugo vrsto gibanj pa je značilno, da so se v njih združevali strokovnjaki in strokovnjakinje različnih profilov ter zainteresirana javnost. Adams (2003) tako omenja, da so zagovorniki ideje radikalnega socialnega dela v bistvu sprožili in na nek način omogočili procese krepitev. V konkretnem primeru s področja socialnega dela še vedno govorimo o pristopu od spodaj navzgor, saj so se zavzemali za spremembo družbenih stališč do vprašanj pravic svojih uporabnikov in torej za spremembo družbenih pogojev.

5.2 Krepitev od zgoraj navzdol

Obratno pri krepitev moči, ki izvira od zgoraj navzdol, običajno ne gre za spreminjanje družbenih pogojev življenja, marveč za način socializacije. Ta način se običajno skriva za stališči, da »je potrebno dati posamezniku možnost, da izrabi vse svoje potenciale, da

postane kompetentna oseba...«. Razlika s pristopom od spodaj navzgor je torej v tem, da nekdo komu nekaj omogoča, ali kot pravi Adams (2003: 16), da gre za krčenje krepitve moči na omogočanje. Že sam izraz omogočiti implicira hierarhijo moči in dejansko tudi krepitev moči od zgoraj navzdol najpogosteje ne pomeni toliko spremembe v razmerjih moči, kolikor pomeni »sredstvo«, s katerim posamezniku omogočimo, da realizira svoje potenciale v družbi (organizaciji). To pomeni, da posameznik doseže več oziroma se povzpne v hierarhiji, ki že obstaja, torej si moč pridobi v že obstoječem sistemu. V veliki meri se tak proces odvija v odnosu strokovnjak-oseba, ki jo krepi.

Predstavljeni sta bili dve možni smeri procesa krepitve, krepitev od spodaj navzgor in krepitev od zgoraj navzdol. Zdi se, da se ujemata z razumevanjem moči kot aktivnega oziroma pasivnega dejavnika, kar je razumljivo. Vprašanje sprememb v obstoječih strukturah moči je povezano z delovanjem skupin z določenimi interesi, na drugi strani pa je krepitev za vključenost v družbo in za posameznika, ki daje svoj prispevek v obstoječi družbi in njenih strukturah, interes oblasti. Prikazani smeri procesa sta bili predstavljeni na dihotomiziran način z namenom prikaza razlik med obema procesoma. V realnih kontekstih procesi krepitve niso tako ločeni in se pojavljajo kombinirano. Predvsem v bolj demokratičnih družbah so možnosti za spremembe bolj odprte, saj obstajajo strukture, ki spodbujajo krepitev – na primer institucionalizirane možnosti izražanja in prostor za delovanje.

5.3 Objekt krepitve in »krepitelj«

Z obsegom procesa krepitve je povezano vprašanje, komu je krepitev namenjena. Iz že napisanega je možno sklepati, da je objekt krepitve lahko posameznik ali skupina. Alcock in sodelavci (2002: 73) razumejo krepitev moči na ravni *posameznika kot individuuma* kot prevzem odgovornosti za lastno blagostanje in za blagostanje svoje družine ter posledično zmanjšanje posameznikove odvisnosti od državne skrbi. Na *skupinski* ravni pa je večanje moči uporaba kolektivne aktivnosti za povečanje moči skupin z manj moči.

Pristopi, orientirani na posameznika, prevladujejo. Ko nekateri avtorji in avtorice govorijo o krepitvi »uporabnika«, »klienta«, »potrošnika«, se, ne glede na ideološke razlike, osredotočajo na posameznika. Herrmann (2003) najde razlog za to v tem, da se vsako družbeno dejstvo v končni fazi zgodi na nivoju posameznika. Na krepitev moči gleda s treh ravni, na katerih se odvijajo družbeni procesi:

- Pri krepitvi moči na individualni ravni gre za psihološko področje krepitve;
- Krepitev moči na mezo ravni pomeni sposobnost za delovanje po vnaprej začrtanih okvirjih (tu se opira na dosežke s področja analize organizacij);
- Krepitev moči na ravni družbe pa razume kot družbeno dejstvo. Obstajajo dejstva, ki so zunaj posameznikove zavesti (in niso stvar psihologije). Sestojijo iz delovanja, mišljenja, čustvovanja zunaj posameznika, posamezniku pa so posredovana prek vrednot.

Objekt krepitve je zanj posameznik, ki pa kot posameznik obstaja le kot član skupine ali družbe. Tudi Adams (2003) se strinja, da se krepitev začne pri sebstvu (*self*) in dodaja, da krepitev ne more biti izolirana in obravnavana izven politik in vprašanj moči.

Pri krepitvi moči je zelo pomembna tudi vloga krepitelja. Kot je lahko objekt krepitve posameznik ali skupina, se tudi v vlogi tistega, ki krepi, lahko pojavlja posameznik in skupina. Najpogosteje se v tej vlogi pojavljajo posamezniki – strokovnjaki, ne glede na to, ali gre za krepitev vladnega ali nevladnega sektorja oziroma profitnega ali neprofitnega sektorja. Pomemben pogoj za to, da je posameznik sposoben prevzeti vlogo krepitelja, pa je, da mora biti sam okrepljen (Adams, 2003). Krepitelj je lahko tudi skupina ali kolektiv. Adams (2003) opozarja, da je potrebno biti pri opazovanju procesov krepitve moči v praksi pozoren na pojav, da skupine, ki eksplicitno zagovarjajo antizatiralske principe, včasih same v resnici delujejo zatiralsko. V takih primerih ne gre za krepitev, ampak za podreditev.

Nekateri avtorji zagovarjajo tezo, da se lahko posameznik oziroma skupina okrepi le sam/a, torej da je samo-krepitev edina prava krepitev. Objekt krepitve in krepitelj je torej ista oseba, ko govorimo o krepitvi posameznika oziroma objekt krepitve in krepitelj je družbena skupina, ko govorimo o krepitvi skupine. Friedmann (1992) denimo verjame, da se prava krepitev nikoli ne more dogajati »od zunaj«. »Od zunaj« lahko dovajamo sredstva in nudimo podporo, ne moremo pa opraviti same krepitve. Krepitev se dogaja skozi učenje in kolektivno akcijo skupnosti.

6. Krepitev moči in drugi koncepti

Mnogi avtorji menijo, da je koncept razvrednoten, drugi pa, da je votel in da v resnici prav nič ne pomeni. Problem razvrednotenja izrazov se v družboslovju pogosto pojavi ob vpeljevanju novih konceptov na področjih, na katerih se za opisovanje določenih pojavov že uporabljajo določeni koncepti. Abrahamson (1995) je denimo ob vpeljevanju koncepta socialne izključenosti², opozarjal, da si v modernih družbah izmišljujemo nove besede, s katerimi bi lahko opisali isto realnost oziroma iste okoliščine, v katerih živijo družbene skupine in kategorije. Podobno se Koh in Lee (2001) sprašujeta, če morda ni bolj smiselno uporabljati konceptov, ki jih že poznamo, ne pa uvajati novih, ki so tako zelo podobni starim, da nihče sploh ne ve, kakšna je razlika med njimi. Z vprašanjem, ali gre pri krepitvi moči oziroma večanju moči dejansko za nekaj novega, doslej še neznanega, ali pa gre preprosto za redefiniranje in restrukturiranje že obstoječih konceptov, se ukvarjajo avtorji mnogih disciplin, kjer se okrepitev pojavlja. Lee in Koh (2001), Berger-Schmitt in Noll (2000) in drugi obravnavajo koncept okrepitve tudi z vidika prekrivanja z drugimi, že prej obstoječimi koncepti v sociološki in družboslovni tradiciji.

6.1 Krepitev moči in participacija

Krepitev moči se najpogosteje povezuje s participacijo. Participacija je njen pomemben del (Herrmann 2003). Walters in sodelavci (2001) menijo, da se sodobne debate vrtijo okoli družbenih skupin, ki so izključene in jih zato povezujemo z otežkočeno participacijo v družbi. Krepitev moči se v tem kontekstu kaže kot orodje za iskanje načinov, da bi postali aktivni sestavni del družbe. Participacija kot koncept implicira vključenost, opredeljena pa je kot sodelovanje v procesu odločanja. Vendar pa participacija še zdaleč ne pomeni nujno možnosti soodločanja.

6.2 Koncept človekovega razvoja in krepitev moči

Berger-Schmitt in Noll vidita med vsemi, že obstoječimi koncepti kot najbolj povezanega z krepitve moči koncept človekovega razvoja. Navajata, da so koncept človekovega razvoja razvijali skozi različna Poročila o človekovem razvoju, ki jih od 1990 pripravljajo v Organizaciji združenih narodov ter da so sprti opozarjali na nove dimenzije tega koncepta (Berger-Schmitt in Noll 2000: 25):

- *Človekova svoboda* je osnovni pogoj za človekov razvoj (HDR 1990).
- *Trajni razvoj* in enake možnosti za vse ljudi tudi v prihodnjih generacijah (HDR 1992).
- Tretja bistvena komponenta je *krepitev moči za participacijo v družbi* oziroma na različnih področjih družbe – na ekonomskem, socialnem in političnem področju. »Boljša participacija ljudem omogoča lažji dostop do možnosti, kar posledično pomeni večji izbor (HDR 1993:21)«.
- Dimenzija *človekove varnosti* se nanaša na uveljavljanje človekovih izbir varno in svobodno – brez prisile (HDR 1994).
- In nenadajne je ena izmed dimenzij tudi *ekonomska rast*, ki je pomembno sredstvo človekovega razvoja (HDR 1996).

6.3 Socialna vključenost in krepitev moči

Socialno izključenost razumeta Berger-Schmitt in Noll kot pojem, ki opredeljuje onemogočen ali otežen dostop do dobrin ali storitev, različnih posameznikov in skupin prebivalstva. Nasprotni pojem socialne izključenosti je socialna vključenost, ki opredeljuje omogočen dostop do dobrin in storitev. Krepitev moči posameznikov in skupin lahko gledamo kot proces učenja za prehod iz socialne izključenosti v vključenost (Berger-Schmitt in Noll 2000).

6.4 Socialni kapital in krepitev moči

Dragoš in Leskošek (2003: 61) omenjata krepitev moči v povezavi s socialnim kapitalom in skupnostjo. Pravita, da je socialni kapital najbolj vreden takrat, ko je koristen za celotno skupnost, pri čemer vidita kot merilo skupnosti realizacijo skupnostnih ciljev in večjo dostopnost do simbolnih in fizičnih resursov. Simbolni in fizični resursi pa *krepijo* notranje človeške potenciale in omogočajo akterjem vplivati na javne zadeve. Pomembni so tako izobrazba, samopomoč, samoorganizacija, solidarnost, političnost in vse, kar človeka iz pasivnega prejemnika spremeni v kreatorja dogodkov. Avtorja opozarjata, da je zato na mikro ravni pomembna interakcija, povezovanje v mreže, iz katerih se človek lahko aktivira, ker mu mreže omogočajo informacije, vpliv, mu dajejo mandat in ga krepijo.

6.5 Krepitev moči in delegiranje oziroma pooblastitev

Lee in Koh (2001) raziskujeta povezavo koncepta krepitve moči z delegiranjem. Delegiranje pomeni dajanje moči za aktivnost in odločanje. Krepitev je zasnovana širše, kot usposabljanje in omogočanje delovanja, kar pomeni dajanje pogojev za večjo

motiviranost. Delegiranje pa pomeni dajanje le določenih pogojev za delovanje. Poleg tega pooblastitev sama še ne pomeni, da ima pooblaščen oseba res dovolj moči za delovanje in spremembo. Se pravi da krepitev združuje vedenjske in psihološke aspekte. Delegiranju pa manjka dimenzija kompetence posameznika za opravljanje nalog. Poleg tega lahko posameznik pooblaščen naloge ne pojmuje kot zelo pomembne ali vplivne za organizacijo. Tudi v teh dveh primerih ne more biti okrepljen, kljub temu, da je pooblaščen za izvajanje določenih nalog. To pomeni, da je delegiranje moči ali pooblaščenje ožji pojem od krepitev. Za Leeja in Koha (2001) je poglobljena razlika med pooblastitvijo oziroma delegiranjem in krepitevjo moči v tem, da gre pri pooblastitvi za *prenos moči* z nadrejenega na podrejenega. Pri krepitevi pa gre za *na novo generirano moč*.

Številni avtorji hkrati opozarjajo, da je potrebno na koncept gledati v različnih kontekstih, saj je le na ta način obvladljiv in le tako ga lahko tudi ustrezno vsebinsko opredelimo. Ena od pomembnih kritik koncepta je namreč ta, da ni zadostno operacionaliziran in da je težko empirično merljiv. Somerville (1998: 233) se strinja, da če krepitev moči opazujemo kot abstrakten koncept, se nam kaže kot nejasen, meglen. Predlaga, da bi ga obravnavali kot praktičen koncept saj ga je kot takega mogoče uporabljati v političnih debatah in pri oblikovanju različnih sektorskih politik.

7. Ovire in odprta vprašanja pri krepitevi moči

Kaj je tisto, kar ovira procese krepitev moči? Glede na to, da se sami procesi krepitev odvijajo na različnih ravneh, da so objekti krepitev in krepitelji lahko posamezniki ali skupine, tako je lahko že takoj na začetku jasno, da tudi ovire za krepitev moči najdemo na različnih ravneh. Adams (2003) opozarja na klasične ovire v obliki različnih »-izmov« oziroma predsodkov in diskriminacij, kot so starostna diskriminacija, rasizem, seksizem, diskriminacije družbenih razredov in diskriminacije hendikepiranih.

Druga pomembna ovira je po njegovem mnenju ohranjanje razmerij moči med objektom krepitev in krepiteljem. To pomeni, da krepitelj ohranja svojo moč nad objektom krepitev in lahko podcenjuje izkušnje uporabnika (Adams 2003). Interesi krepitelja so pogosto jasno izraženi, medtem ko neokrepljeni posamezniki svojih interesov običajno ne znajo tako jasno in strukturirano izraziti. In nazadnje je tu vedno vprašanje, koliko se krepitelj čuti ogrožen s strani objekta krepitev, ki sam najbolje pozna svojo življenjsko situacijo.

Herrmann (2003, 2004) razlaga omejitve okrepitev na primeru pojmovanja krepitev moči v okviru politik na ravni Evropske unije. Kljub temu, da je večanje moči prepoznano kot pomembna tema, se ga po avtorjevem mnenju pojmuje zelo reducirano. Meni, da je usmerjen individualistično, kar pomeni, da je »družbeno« razumljeno kot konstrukt, ki izhaja iz posameznikovih dejanj in ne kot že prej obstoječi okvir, v katerem se posameznik samo-realizira. Problemizira tudi liberalno-ekonomsko usmeritev, ki krepitev moči omejuje na zaposlitev, pri čemer se za okrepljenost šteje že oskrba z materialnimi pogoji in domneva, da je liberalni trg že zadosten pogoj za svobodno odločitve in okrepljenega posameznika. Iz takega pojmovanja krepitev moči sledi, da se razloge za neokrepljenost pripisuje posamezniku in zanemarja strukturne razloge za

neokrepljenost. Taka pozicija krepitve izključuje potrebo ali možnost za redistribucijo moči, kar je zanj ključni dejavnik krepitve moči. Tako je krepitev moči zožena na psihološko krepitev in/ali krepitev skozi izobraževanje, iz česar naj bi izhajalo, da je posameznik sam kriv, če ni okrepljen. Tovrstni pristopi so poudarjajo usposabljanje in omogočanje, iz česar sledi, da so orientirani na smer od zgoraj navzdol in da koncept moči razumejo kot pasivni koncept (Herrmann 2003, 2004).

8. Krepitev moči v modelu družbene kakovosti

Phillips in Berman (2001: 139) sta koncept krepitve moči v prvih fazah razvoja modela družbene kakovosti opredelila kot usmerjenost k rezultatom (realizacija človekovih kompetenc in sposobnosti) in še bolj k vplivanju na posameznikovo participacijo v družbenih, ekonomskih, političnih in kulturnih procesih. Opozorila sta na aktivno in pasivno konotacijo koncepta, pri čemer sta razumela aktivno krepitev oziroma samokrepitev kot prevzem nadzora. Le-ta je po njenem mnenju pomembnejša nad pasivno krepitvijo, ki pomeni biti krepljen. Krepitev moči sta razdelila na štiri domene (Phillips in Berman 2001: 146): družbeno in kulturno, politično, ekonomsko in socialno-psihološko domeno.

Peter Herrmann, ki je bil v okviru projekta *European Network on Indicators of Social Quality* odgovoren za razvijanje koncepta krepitve moči in razvijanje kazalcev za to komponento, je kot enoto krepitve v okviru projekta družbene kakovosti opredelil posameznika/državljana, ki pa kot posameznik obstaja le kot član skupine, družbe. Krepitev moči je torej proces, ki predpostavlja obstoj neke širše entitete, kot je družba. Herrmann (2003) meni, da je bila v okviru projekta družbene kakovosti presežena dihotomija med posameznikom in družbo. Prvič zaradi povezave biografskega in družbenega razvoja in drugič, z vključitvijo na eni strani sistemov, institucij in organizacij, ter na drugi strani skupnosti, asociacij in skupin. V modelu družbene kakovosti pa je moč obravnavana kot *družbeno dejstvo*. Zanimivo je, in tega se avtor zaveda, da je njegovo razmišljanje v nasprotju z definicijo krepitve moči, kot so jo v okviru družbene kakovosti opredelili avtorji leta 2001. Meni, da gre pri tovrstnem razumevanju krepitve moči bolj za integracijo kot za krepitev moči.

Herrmann (2003) predlaga, da naj bo v okviru modela družbene kakovosti namen krepitve moči povečevanje participacije. Participacija bo ljudem omogočala ravnovesje med osebnim razvojem in uskladitev tako z neposrednim družbenim in fizičnim okoljem, kakor tudi s širšim okoljem. Krepitev moči naj bo torej sredstvo, ki ljudem omogoča nadzor nad osebnim razvojem, razvojem skupnosti in družbenim razvojem in ki hkrati razvoj pospešuje. Pri nadzoru naj bi upoštevali dva elementa: doseg oziroma domet nadzora (osebna raven, medosebni stiki, družbena raven) in moč nadzora (ali gre za seznanjenost brez možnosti spreminjanja stanja, za participacijo pri formalnih procedurah, ali gre dejansko za doseganje sprememb). Iz navedenega Herrmann izpelje 3 razsežnosti krepitve: dostop, udeležbo oziroma participacijo in nadzor. Okrepljenost pa opredeli kot »stopnjo, do katere so sposobnosti in zmožnosti posameznikov poudarjene, omogočene z družbenimi odnosi« (Herrmann 2004: 6).

Kaj naj bi bil rezultat oziroma učinek krepite moči? Če sta moč in krepitev v okviru družbene kakovosti razumljena kot ustvarjanje in oblikovanje odnosov med ljudmi s ciljem dostopa in sodelovanja pri spremembi okolja, je rezultat procesa krepitev osebna moč v kombinaciji z družbeno močjo. Vsak napredek posameznika pomeni tudi napredek družbe. Raven okrepljenosti naj bi bila merjena s pomočjo štirindvajsetih kazalcev (glej Sliko 1). Le ti so bili dokončno izoblikovani po dolgotrajnem procesu, v okviru katerega so se nekajkrat tudi korenito spremenili.

Slika 1: Kazalci krepitev moči kot komponente družbene kakovosti

Domena	Pod-domena	Kazalec
Znanje/ baza znanja	Uporaba znanja	1. Stopnja, do katere je družbena mobilnost pogojena z znanjem (formalno priznanimi kvalifikacijami)
	Dostop do informacij	2. % odrasle populacije, ki je besedilno in računsko pismena 3. Neodvisnost medijev in dostop do neodvisnih medijev 4. Dostop do interneta
	Ali so informacije uporabniku prijazne	5. Obstoj informacij o socialnih storitvah v različnih jezikih 6. Dostop do brezplačnega zagovorništva, nasvetov in centrov za svetovanje
Trg delovne sile	Nadzor nad pogodbo o zaposlitvi	7. % delovne sile, ki je včlanjen v sindikate (posebej za zasebni in javni sektor) 8. % delovne sile, zaposlen v dejavnostih, ki jih pokrivajo kolektivne pogodbe (posebej za javne in zasebne delodajalce)
Odprtost in podpora institucij	Vidiki mobilnosti na delovnem mestu	9. % zaposlenih, vključenih v usposabljanje in programe razvoja 10. % delovne sile, vključene v koristna javna usposabljanja (in cene takih usposabljanj) 11. % delovne sile, vključene v »back to work« programe
	Uskladitev dela in ostalih področij življenja	12. % organizacij, ki imajo izoblikovane in izvajajo politike uravnoteženja dela in življenja 13. % zaposlenih, ki so dejansko vključeni v ukrepe, sheme uravnoteženja dela in življenja
	Odprtost in podpornost političnega sistema	14. Obstoj procesov posvetovanja in neposredne demokracije (npr. referendum)
Javni prostor	Odprtost ekonomskega sistema	15. Število konkretnih primerov, ko je bila javnost vključena v odločanje o večjih ekonomskih spremembah v lokalnem okolju (npr. javne obravnave o postavitvi nove tovarne ali o zaprtju tovarniškega obrata)
	Odprtost organizacij	16. % organizacij, v katerih delujejo delavski sveti
	Podpora kolektivnim aktivnostim	17. % nacionalnega in lokalnih proračunov, namenjenim prostovoljnim organizacijam, prostovoljnim in neprofitnim iniciativam

Osebna razmerja	Kulturna bogatost	18. Število prepovedanih in število dejansko izvedenih shodov in demonstracij v zadnjih 12-ih mesecih
		19. % nacionalnega in lokalnih proračunov, namenjenih kulturnim aktivnostim 20. Število samo-organiziranih kulturnih skupin in dogodkov 21. Delež ljudi, ki se na različne načine redno kulturno bogatijo
	Zagotovljenost storitev, ki spodbujajo fizično in socialno neodvisnost	22. % nacionalnega in lokalnih proračunov, namenjenih ljudem s fizičnimi ali psihičnimi omejitvami
	Osebne podporne storitve	23. Razvitost storitev predšolske nege in razvitost storitev skrbi za otroke po končanem pouku
	Podpora socialnim interakcijam	24. Do katere mere je stanovanjsko in neposredno lokalno okolje zasnovano tako, da podpira vključevanje (npr. prostori za srečanja, osvetljenost, ureditev)

9. Težave z idejo družbene kakovosti in s komponento krepitve moči

Najzanimivejša ugotovitev, ki jo lahko zapišemo ob celotnem procesu razvijanja modela in teorije družbene kakovosti je, da so kritike ob zaključku projekta enake kritikam, ki so jih na nosilce ideje mnogi raziskovalci in strokovnjaki naslavljali že ob prvih korakih. Ena največjih težav je prekrivanje med komponentami. Svetlik je že leta 1999 opozarjal, da ostaja iniciativa družbene kakovosti v marsičem nedorečena, kar lahko sproži težave pri operacionalizaciji. Meni, da *»če bi želeli narediti korak v smeri raziskovanja in oblikovanja politike, bi se morale sestavine medsebojno izključevati in bi morale biti izčrpane, to je, morale bi vključevati vse primere družbene kakovosti«* (Svetlik 1999: 188). Nosilci ideje o družbeni kakovosti tega niso upoštevali in so v preveliki želji po znanstvenem doprinosu in politični uporabnosti koncepta v idejo družbene kakovosti združevali široke koncepte. Zdi se, kakor da bi želeli razviti teorijo neomejenega dometa, ki bi bila tudi empirično uporabna.

Na konkretne težave so že leta 2002 pri poskusu aplikacije kvadranta družbene kakovosti naleteli Fairweather in kolegi (2002). Kvadrant družbene kakovosti so skušali operacionalizirati in ga uporabiti v okviru raziskovalnega projekta. Ugotovili so, da jim za proučevanje krepitve moči, če se držijo (takratnih) opredelitev štirih komponent, preostane le psihološka krepitev moči na individualni ravni. Vse ostale potencialne vrste krepitve, glede na Friedmannovo tipologijo moči – na politični ravni ali s stališča participacije v omrežjih in v organizacijah – spadajo v okviru družbene kakovosti v druge tri konstitutivne komponente kvadranta.

Na kvadrant družbene kakovosti pa kljub vsem težavam lahko gledamo kot na analitični pripomoček ali kot enega od okvirjev, v katerem lahko zasnujemo analizo nekega družbenega pojava ali nekega konteksta, kot denimo to stori Mandič (2003). Idejo družbene kakovosti poveže s stanovanjskim področjem, pri čemer raziskuje raz-

iskovalne in pojasnjevalne potenciale družbene kakovosti za analizo stanovanjskega področja.

Navkljub omenjenim težavam prinaša model družbene kakovosti, kar se tiče konceptualizacije krepitve moči, nekaj novega – gre za enega od prvih poskusov opredelitve koncepta krepitve moči na način, da bi bil ta koncept širše uporabljen, ne le na posameznih področjih. Če konceptualizacijo krepitve moči gledamo neodvisno od ostalih treh komponent družbene kakovosti, nam Herrmannovo delo (2003, 2004) prinaša izčrpen pregled in sintezo različnih področij, na katerih se je koncept uveljavil.

Problematičen pa je nabor končnih kazalcev za komponento krepitve moči iz Slike 1. Nedvomno ima vseh štiriindvajset kazalcev določen namen in odpirajo teme, ki so pomembne tudi v slovenskem kontekstu (na primer uravnoteženost dela in življenja in podobno). Odprta pa ostajajo nekatera vsebinska in metodološka vprašanja: Ali izbrane domene najbolje pojasnjujejo komponento krepitve moči? Kako in v kolikšni meri izbrani kazalci pojasnjujejo raven okrepljenosti? Ali nam izbrani kazalci res pomagajo odgovoriti na vprašanja, ki jih naslavljamo?

Potrebno je opozoriti še na nekatere probleme, ki se navezujejo na predlagane kazalce. Prva težava predlaganih kazalcev krepitve moči je v tem, da jih težko sploh poimenujemo kazalci, ker ne gre za mere ampak za opise stanja. Za nekatere, na primer kazalec 24, »do katere mere je stanovanjsko in neposredno lokalno okolje zasnovano tako, da podpira vključevanje«, bi morali izvesti multidisciplinarno empirično raziskavo, pri čemer bi bilo potrebno upoštevati nacionalne kontekste, mednarodne standarde urejanja bivalnega okolja in še marsikaj drugega. Še ob vsem tem je bolj verjetno, da podatka ne bi bilo moč dobiti za celotno državo ali regijo, ampak za določene lokalne skupnosti.

Drug problem je interpretacija določenih kazalcev s seznama. Denimo, kaj nam pove podatek, da smo imeli v Sloveniji med leti 1996 in 2004 sedem referendumov (kazalec 14)? Ali to pomeni, da so možnosti neposredne demokracije v Sloveniji dobre ali ta podatek opozarja na nemoč določenih struktur, ki sicer nimajo možnosti doseganja sprememb? Ali je potem to malo ali veliko? In nenazadnje, kaj nam ta podatek pove, če ga primerjamo s številom referendumov v Švici, kjer se praviloma odloča na referendumih, ali v kakšni državi, kjer v zadnjih petnajstih letih niso imeli nobenega referenduma?

Iz navedenega sledi, da je nabor kazalcev krepitve moči, ne glede na mnoge spremembe v toku procesa razvijanja kazalcev, še vedno v povojih. Verjetno je za to, da je prišlo do zgoraj omenjenih problemov, pomembno tudi dejstvo, da so v procesu oblikovanja kazalcev v veliki meri sodelovali avtorji, ki so teoretiki in nimajo izkušenj z empiričnim merjenjem.

10. Sklep

Krepitev moči je eden od konceptov, pri katerih si avtorji niso enotni niti v tem, ali sploh gre za koncept, ali gre le za povzemanje že znanega na nov način. Ne glede na akademska nasprotja se je v praksi izraz že uveljavil in avtorji ga uporabljajo v najrazličnejših kontekstih. Koncept krepitve moči se v literaturi kaže kot normativen. Ko

govorimo o njem, govorimo o nečem, kar je zaželeno stanje oziroma zaželen proces. Strinjam se z Weissbergom (1999), ki verjame, da bi uresničitev idej o krepitvi moči lahko prispevala k boljšemu svetu, vendar hkrati opozarja, da se v praksi pod programi, ki naj bi se nanašali na krepitev, skrivajo različna širokoustenja in čudežni programi. Krepitev moči je danes postala neke vrste civilna religija skupin in posameznikov v iskanju lastne emancipacije. V tem smislu naj bi že sama ideja krepitve moči dobila takšno moč, da so ostale ideje enostavno izginile. Bile so zamenjane z idejo krepitve moči in danes se redko vprašamo, ali je v nekem primeru bolj kot ta ideja ustrezna ali potrebna uporaba kake druge ideje.

Kaj so posledice krepitve, je eno od pomembnih vprašanj, ki pogosto ostane odprto. Zaželene posledice, v smislu okrepljenih posameznikov in skupin, delitev moči med državo in institucijami na eni strani ter državljeni na drugi strani, so pogosto opredeljene v namenih in ciljnih tistih, ki se za krepitev moči zavzemajo. Odprtih pa ostane kar nekaj vprašanj. Eno se gotovo nanaša na razmerje med teorijo in prakso, torej na razkorak med eksplicitnimi opredelitvami krepitve moči v usmeritvah na eni strani in pogosto neokrepljujočo prakso v procesih, ki so namenjeni krepitvi na drugi strani.

Druga dilema se pojavlja na ravni rezultatov oziroma v tem kontekstu bolje rečeno posledic. Le te so lahko predvidene in nepredvidene. Težko je predvideti vse posledice določenega delovanja, sploh v času, ko se v družbi dogaja tako veliko število hitrih sprememb. Predvidene posledice so običajno predvsem tiste, ki so zaželene in izhajajo iz samega namena krepitve moči. Seveda lahko predvidimo tudi nekatere tiste, ki niso tako zaželene in v takih primerih tudi alternativne možnosti ravnanja oziroma omejevanja škodljivih posledic. Največji problem pa se pojavi pri tistih posledicah, ki so nepredvidene in hkrati tudi nezaželene. Kaj če bi, recimo, okrepitev vseh ljudi kot posameznikov vodila v propad skupnosti, o čemer se sprašuje Weissberg (1999)? To je tudi bistvo Herrmannove (2003, 2004) kritike individualističnih pristopov k krepitvi moči in od tod izpelje povezavo med okrepljenostjo in delovanjem v skupnosti v okviru modela družbene kakovosti.

Eno od vprašanj glede katerih je potreben razmislek tudi pri tistih, ki promovirajo idejo splošne okrepljenosti, je odnos med krepitvijo moči in različnimi ekstremnimi skupinami (kot so na primer skinheadi). Tudi take skupine delujejo kot interesne skupine in imajo mnoge značilnosti samoorganiziranih skupin, ki jih običajno omenjamo v kontekstu moderne rabe izraza krepitev moči. Pri tem vprašanju se dotaknemo mej okrepljenosti. S tega stališča je pomembno razmišljati o mejah med svobodo izražanja, torej med svobodo izražanja stališč in prostori, kjer se to lahko opravlja, na eni strani, in pravico do zaščite pred diskriminacijami in zatiranjem³ na drugi. Ta dilema pa že vodi k naslednjemu vprašanju za razmislek – ali je lahko nekdo preveč okrepljen?

Zahvala

Dr. Mojci Novak in mag. Romanu Kuharju se zahvaljujem za komentarje in za podporo pri pisanju.

Opombe

1. Dictionary.com in Thesaurus.com.
2. Izraz socialna izključenost je nadomeščal uporabo izraza revščina.
3. Meja med pravico do izražanja in pravico do zaščite pred zatiranjem je bila tema interaktivne razstave v hiši Anne Frank leta 2003, pri kateri je moral vsak obiskovalec oziroma obiskovalka na podlagi predstavljene dileme glasovati, kaj se mu/ji zdi v dani dilemi bolj pomembno. V nedeljo, 12.10.2003, je velika večina obiskovalcev skoraj pri vseh temah dala prednost pravici do zaščite pred diskriminacijami.

Literatura

- Abrahamson, Peter (1995): Social Exclusion in Europe: Old wine in new bottles? *Družboslovne razprave*, XI, 19/20: 119-136.
- Adams, Robert (2003): *Social Work and Empowerment*. Third edition. Edition: Practical Social Work. China: Palgrave Macmillan.
- Alcock, Pete, Erskine, Angus, May, Margaret (2002): *The Blackwell Dictionary of Social Policy*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd.
- Barnes, Marian; Walker, Alan (1996): Consumerism versus Empowerment: A principled approach to the involvement of older service users. *Policy and Politics*, XXIV, 4. Bristol: The Policy Press.
- Beck, Wolfgang, Van der Maesen, Laurent (1999): Who is Europe for? *The European Journal of Social Quality*, I, 1&2: 45-60.
- Beck, Wolfgang, van der Maesen, Laurent J. G., Thomése, Fleur, Walker, Alan (2001a): Who and What is the European Union for? V: W. Beck, L.J.G. van der Maesen, F. Thomése, A. Walker, (ur.): *Social Quality: A Vision for Europe*. The Hague: Kluwer Law International.
- Beck, Wolfgang, van der Maesen, Laurent J. G., Thomése, Fleur, Walker, Alan (2001b): »Reflections on the Social Quality Initiative.« V: W. Beck, L.J.G. van der Maesen, F. Thomése, A. Walker, (ur.): *Social Quality: A Vision for Europe*. The Hague: Kluwer Law International.
- Beck, Wolfgang, van der Maesen, Laurent J. G., Thomése, Fleur, Walker, Alan (2001c): »Processes Challenging the Concept of Social Quality.« V: W. Beck, L.J.G. van der Maesen, F. Thomése, A. Walker, (ur.): *Social Quality: A Vision for Europe*. The Hague: Kluwer Law International.
- Berger-Schmitt, Regina, Noll, Heinz Herbert (2000): »Conceptual Framework and Structure of a European System of Social Indicators.« EU Reporting Working Paper No 9. Mannheim: Centre for Survey research and Methodology (ZUMA).
- Dictionary.com: <http://dictionary.reference.com/search?q=empowerment>, (17.11.2003).
- Dragoš, Srečo, Leskošek, Vesna (2003): »Družbena neenakost in socialni kapital.« Zbirka Politike. Ljubljana: Mirovni inštitut – Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Edgar Bill, Doherty Joe, Mina-Coull, Amy (1999): »Support and housing in Europe: Tackling Social Exclusion in the European Union.« Bristol: The Policy Press.
- Fairweather, Anne, Rončević, Borut, Rydbjerg, Maj, Valentova, Marie, Zajc, Mojca (2002): Reconceptualisation of Social Quality. *European Journal of Social Quality*, III, 1/2: 109-134.
- Foucault, Michel (1990): On Power. V: L.D. Kritzman (ed.): Michel Foucault: Politics, Philosophy, Culture, Interviews and other Writings 1977-1984, 96-109. New York: Routledge.

- Foucault, Michel (1991): »Subjekt in oblast, zakaj preučevati oblast: vprašanje subjekta.« V: M. Dolar (ur.): Vednost - oblast - subjekt, 103-120. Ljubljana: Krt.
- Friedmann, John (1992): »Empowerment: The Politics of Alternative Development.« Cambridge Massachusetts: Blackwell Publishers Inc.
- Herrmann, Peter (2003): »Discussion Paper on the Domain »Empowerment«, submitted to the project European Network on Indicators of Social Quality of the European Foundation on Social Quality, Amsterdam«. Tretji osnutek. Aghballogue/Brussels.
- Herrmann, Peter (2004): »Discussion Paper on the Domain »Empowerment«, submitted to the project European Network on Indicators of Social Quality of the European Foundation on Social Quality, Amsterdam«. Četrti osnutek. Aghballogue/Brussels.
- Lee, Mushin, Koh, Joon (2001): Is empowerment really a new concept? *The International Journal of Human Resource Management*, XII, 4: 684-695.
- Mandič, Srna (2003): Housing and the Social Quality. Referat na konferenci: »Changing European Societies – The Role of Social Policy«, Copenhagen, 13-15. november 2003.
- Phillips, Ceri, Palfrey, Colin, Thomas, Paul (1994): Evaluating health and social care. Basingstoke, London: MacMillan.
- Phillips, David, Berman, Yitzak (2001): Definitional, Conceptual, and Operational Issues. V: W. Beck, L.J.G. van der Maesen, F. Thomése, A. Walker (ur.): Social Quality: A Vision for Europe. The Hague: Kluwer Law International.
- Sevenhuijsen, Selma (2003): The place of care. The relevance of the Ethics of care for social policy. V: S. Sevenhuijsen, A. Švab (ur.): Labirinti srbi: Pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko. Zbirka: Politike. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). Ljubljana: ZRC SAZU.
- Somerville, Peter (1998): Empowerment Through Residence. *Urban Studies*, XIII, 2: 233-257.
- Sørensen, Eva (1997): Democracy and Empowerment. *Public Administration*, 57: 553-567.
- Smyrs, Marc E. (1997): Does European Community Regional Policy Empower the Regions? *An International Journal of Governance and Administration*, X, 3: 287-309.
- Svetlik, Ivan (1999): Proučevanje družbene kakovosti. V: S. Mandič (ur.): Kakovost življenja: Stanja in spremembe. Zbirka Znanstvena knjižnica, 40. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Svetlik, Ivan, Glazer, Jože, Kajzer, Alenka, Trbanc, Martina (ur.) (2002): Politika zaposlovanja. Zbirka Politični procesi in institucije. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Thesaurus.com: <http://thesaurus.reference.com/search?q=empowerment>, (17.11.2003).
- Vanderplaat, Madine (1995): Beyond Technique: Issues in Evaluating Empowerment. *Evaluation*, I, 1: 81-96.
- Van Steenberg, Bart (ur.) (1994): The Condition of Citizenship. London: Sage Publications.
- Weissberg, Robert (1999): »The Politics of Empowerment.« Westport: Praeger Publishers.
- Walters, Nicholas, Lygo-Bakee, Simon, Strkljevic, Sanja (2001): »Empowerment Indicators: Combating social exclusion in Europe«. Bristol: The Policy Press.
- Zimmerman, M. A., Rappaport, J. (1988): Citizen Participation, Perceived Control, and Psychological Empowerment. *American Journal of Community Psychology*, XVI, 5: 725-750.

Avtoričin naslov:

Ružica Boškic, doktorska kandidatka in višja raziskovalka
Inštitut RS za socialno varstvo, Enota za analize in razvoj
Celovška 143, 1000 Ljubljana
email: ruzica.boskic@guest.arnes.si

Rokopis prejet oktobra 2004, dokončna verzija za objavo pa marca 2005.

*Članek je po mnenju uredništva uvrščen v kategorijo
izvirni znanstveni članek s kvalitativno argumentacijo.*